

Thuis bij Zandbergen
140 JAAR JEUGDZORG

Colofon

Auteur: Maurice van Lieshout
Ontwerp: Rimke Bartels en Miranda de Groot, Twin Media bv
Opmaak: Twin Media bv
Beeldredactie: Maurice van Lieshout
Fotokatern: Ananda van der Pluijm
Uitgever: Donald Suidman, BigBusinessPublishers
Druk: EMP grafimedia
www.bbpublishers.nl/zandbergen

ISBN 9789491757075
1e druk, oktober 2014

© BigBusinessPublishers, 2014, www.bbpublishers.nl

Deze publicatie kwam mede tot stand dankzij een bijdrage van de Stichting Mulock Houwerfonds, 's-Gravenhage.

Alle rechten voorbehouden. Niets van deze uitgave mag zonder voorafgaande toestemming van de uitgever worden verveelvoudigd of openbaar gemaakt. Voor zover het maken van kopieën uit de uitgave is toegestaan op grond van de Auteurswet, dient men de daarvoor verschuldigde wettelijke vergoeding te voldoen aan de uitgever.

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur en de uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de gevolgen hiervan.

Zandbergen, de auteur en de uitgever hebben hun uiterste best gedaan om van de afgebeelde personen toestemming te verkrijgen voor publicatie van hun portret, en om van de fotografen toestemming te krijgen voor het gebruik van hun materiaal. Voor historische foto's is dat niet in alle gevallen gelukt. Mocht u auteursrechtelijke aanspraken menen te hebben, of menen dat uw privacy is geschaad, dan kunt u contact opnemen met de uitgever.

INHOUD

Een woord vooraf		5
H#01	1869 - 1874 Wat aan de oprichting van Zandbergen voorafging	9
H#02	1875 - 1897 Maatschappij tot Opvoeding van Weezen in het Huisgezin	23
H#03	1898 - 1908 Tevreden pupillen, interne heibel	43
H#04	1909 - 1933 Meer tehuisen, meer professionaliteit	59
H#05	1933 - 1945 Nieuw elan en zien te overleven	81
H#06	1946 - 1958 Wederopbouw, verdieping en experimenten	97
H#07	1958 - 1977 Tumultueuze tijden	113
H#08	1978 - 1998 Einde van de autonomie	133
H#09	1999 - 2014 Nieuwe eeuw, nieuwe jeugdzorg	147
H#10	2013 - 2015 Van Zandbergen naar Youké	181

Verhalen van pupillen en cliënten

Pieter Rietveld, 1875 - 1879	20
De zusjes Willemsen, 1884 - 1898	38
Albert Fiks, 1910 - 1929	52
Katharina Appeldoorn, 1918 - 1936	76
Wout Klaver, 1944 - 1958	92
Frans & Ben van der Ven, 1950 - 1963	108
Sylvia Groot & Peter Stuijvenberg, 1958 - 1964	128
Astrid Koudstaal, 1984 - 1985	144
Igor van den Brink, 1990 - 1992	156
Intensieve gezinsdagbehandeling, 2013 - 2014	160
Cliënten in beeld anno 2014	169

Bronnen	187
Verantwoording en dankwoord	190
Over de makers	191

1869

1874

H#01

WAT AAN DE
OPRICHTING VAN
ZANDBERGEN
VOORAFGING

Midden 19e eeuw worden de meeste weeskinderen in ons land opgeborgen in armen- en weeshuizen of uitbesteed als goedkope arbeidskrachten. Een groep gegoede burgers vindt dat het anders moet en richt in 1869 de *Vereeniging in het belang der Weezenverpleging* op. Het wordt de basis voor de latere Maatschappij Zandbergen.

Het is een gewichtig gezelschap dat zich op donderdag 10 juni 1869 verzamelt in lokaal Eensgezindheid aan het Spui in Amsterdam. Om de tafel zitten twee hoogleraren, een lid van de Hooge Raad der Nederlanden, drie bestuursleden van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, een lid van de Amsterdamse gemeenteraad en van Provinciale Staten Noord-Holland en de directeur van een handelonderneming in koloniale waren. Speciale gast is de Dokkumse dominee Michaël Willem Scheltema. De mannen zijn bijeen voor een 'wisseling van gedachte over weezenverpleging'. Ze maken zich ongerust over het lot van veel weeskinderen en willen onderzoeken hoe hun verzorging, opvoeding en opleiding verbeterd kunnen worden.

Opgeborgen of uitbesteed

Op dat moment zijn er in Nederland zo'n 25 tot 30.000 wezen (op een bevolking van 3,6 miljoen; eind 2011 telt ons land nog maar 1.200 minderjarige wezen op een bevolking van 16,6 miljoen). Volgens de volkstelling van 1 december 1869 verblijven er 9.330 wezen in 256 verschillende gestichten, waarvan 146 alleen voor wezen bedoeld zijn. De overige wezen, vooral op het platteland waar nauwelijks tehuizen zijn, zijn 'uitbesteed'.

Wezen van wie de ouders tot de 'gezetene burgerij' behoorden, zijn het beste af. Ze komen terecht bij familie, in een particulier Burgerweeshuis of een weeshuis op levensbeschouwelijke grondslag. Daar krijgen ze meestal een fatsoenlijke verzorging en opleiding. Voor kinderen uit arme gezinnen of van ouders die zich onzedelijk hebben gedragen, is in die hui-

zen geen plaats. Hun lot is afhankelijk van het lokale armbestuur of de diaconie. Die plaatst hen in armen- en weeshuizen, vaak in gezelschap van zwerfkinderen, verwaarloosde, verstandelijk of lichamelijk gehandicapte kinderen, oudere dak- en thuislozen en berooide bejaarden. Het zijn de opbergplaatsen voor de verschoppelingen van de samenleving. Voeding en huisvesting zijn er ronduit slecht en van enige opvoeding is geen sprake.

Het lot van de uitbestede weeskinderen is nauwelijks beter. Het stedelijk of kerkelijk armbestuur brengt hen onder bij wie het laagste kost- of 'leergeld' vraagt. Als er onvoldoende adressen van kosthuizen beschikbaar zijn, wordt er een openbare uitbesteding georganiseerd. Daar worden de wezen gepresenteerd en meegegeven aan degene die de laagste betaling uit het armenfonds vraagt. De meeste uitbestede kinderen verhuizen naar arme plattelandsgezinnen die een goedkope arbeidskracht in bedrijf of huishouden goed kunnen gebruiken. Op de verzorging en opvoeding van deze wezen is nauwelijks toezicht en de omstandigheden waaronder ze opgroeien zijn vaak erbarmelijk.

Dat de groep van tien gegoede burgers zich om het lot van de wezen bekommert, is tekenend voor de tijd. De zorg voor de behoeftige medemens – en voor het welzijn van de bevolking in het algemeen –, geldt niet primair als een taak voor de overheid, maar als een maatschappelijke plicht van de hogere standen. Sommigen van hen worden geïnspireerd door een Verlichtingsideaal – met de juiste pedagogische middelen kan het positieve in een kind ontwikkeld worden –, anderen door

Uitbesteding lijkt vaak op aanbesteding: wie het minste vraagt, krijgt de wees, maar anders dan bij het kiezen van een aannemer wordt er op de kwaliteit van de pleegouders nauwelijks gelet

1884
1898

Voorbestemd
tot dienstbode

DE ZUSJES WILLEMSSEN

Johanna, Dymphena, Theresia en Margaretha Willemsen, vier zusjes, 12, 11, 9 en 4 jaar oud. Van hun aankomst op Zandbergen, 21 augustus 1884, bestaat geen foto. Sterker nog: er zijn helemaal geen jeugdfoto's van hen bekend. 'Klein en gedrongen, net als hun oudere broer, mijn overgrootvader Christiaan', vermoedt Jef Willemsen. Dankzij zijn onderzoek naar de familiegeschiedenis weten we hoe het na Zandbergen verder met hen is gegaan.

Tien, twaalf, veertien kinderen: in de 19e eeuw is het heel gebruikelijk dat er in boeren- en arbeidersgezinnen een groot aantal kinderen wordt geboren. Soms overleeft maar de helft de eerste levensjaren. Andere kinderen redden het, maar verliezen al op jonge leeftijd een of beide ouders. Vooral de eerste decennia in haar bestaan krijgt Zandbergen regelmatig te maken met meerdere wezen uit één gezin. Dan moeten er twee tot zes kinderen tegelijk opgevangen worden. Dat gebeurt het vaakst bij staatswezen, Nederlandse kinderen die in het buitenland hun ouders verloren hebben.

Arme boerenfamilie

De kinderen Willemsen komen uit een arm boerengezin. Hun ouders, Petrus Willemsen en Adriana Vervoort, beiden weeskinderen, trouwen in 1860 in het Brabantse dorpje Ginneken, niet ver van Breda. Hij is 35, zij 18. Ze hebben een eigen boerderij, maar raken die in 1872 kwijt, volgens de familieoverlevering door een epidemie van mond- en klauwzeer. Vervolgens vestigen ze zich 10 kilometer zuidelijker in Meerle, een dorpje net over de Belgische grens. Net als talloze andere boeren die tijdens de Europese landbouwcrisis zonder werk zijn komen te zitten, zoeken ze een paar jaar later hun heil in de stad. In augustus 1878 vinden ze een woning in Borgerhout (Antwerpen). Petrus staat dan geregistreerd als dagloner. In januari van dat jaar is Maria Lucia geboren, hun dertiende kind. Drie van hen zijn dan al overleden. Ook Maria Lucia sterft voortijdig, ze wordt nog geen 17 maanden oud. Op 20 juli 1880 ziet Margaretha (Gretha) het levenslicht. Zes weken later overlijdt haar vader, 53 jaar oud. Een kleine vier jaar later, op 5 mei 1884, volgt haar moeder. Ze laat tien kinderen achter van wie er zes onder de 18 zijn. De 14-jarige Petronella trekt bij haar oudere broer Henri in. Christiaan, 16, volgens de familie verhalen bij geen van zijn oudere broers of zussen welkom, wil niet naar een weeshuis en loopt weg 'op een blok en een sloef' (een klomp en een pantoffel). Hij komt terecht

bij een blikslager, leert daar het vak en zal later een succesvol zakenman worden. Omdat hun ouders Nederlandse staatsburgers zijn, gelden de kinderen Willemsen als staatswezen. Daarom neemt de directeur van de burgerlijke gasthuizen van Borgerhout contact op met de Nederlandse overheid. Op 9 juli bericht het Ministerie van Binnenlandse Zaken aan directeur Scheltema van Zandbergen dat de vier jongste kinderen uit Roosendaal naar Amersfoort zullen worden overgebracht 'om er voor Rijksrekening verpleegd te worden'. Ze krijgen een uittreksel mee uit het bevolkingsregister van Borgerhout met de

aantekening dat ze alle vier katholiek zijn, ingeënt tegen de pokken en enig onderwijs hebben genoten, behalve de jongste. Drie weken na hun aankomst worden de zusjes als inwoner van Amersfoort ingeschreven en vijf dagen laten nemen ze hun intrek bij de familie Van der Heide. Hoe het de kinderen vergaat in dat pleeggezin weten we niet. In de loop van twee jaar zullen ze er alle vier weggaan. Op 1 april 1885 keert Dymphena (Dina) terug naar het Doorgangshuis, precies een jaar later gevolgd door Johanna. Vier weken later verhuizen Gretha en Theresia naar een nieuw pleeggezin, dat van Van der

Brug in Hoogland, een katholiek dorp ten noorden van Amersfoort. Zo lang ze school gaan, zullen ze daar blijven.

Uitzendbureau voor dienstbodes

In die tijd, waarin leerplicht nog niet bestaat, streeft Zandbergen ernaar dat kinderen tot ongeveer hun 14e jaar onderwijs volgen en vervolgens een vak leren. Er is één beroep waartoe ieder meisje voorbestemd lijkt, tenzij ze heel nadrukkelijk een andere keuze maakt: dat van dienstbode. Als er in 1904 uitgezocht wordt hoe het de oud-pupillen vergaan is, dan blijkt dat de helft van de meisjes dienstbode is geworden. Opmerkelijk is dat niet, want aan het eind van de 19e eeuw is een groot deel van de vrouwelijke beroepsbevolking werkzaam in dat beroep. Ze beginnen er meestal mee als ze 14 of 15 jaar oud zijn en ontvangen naast kost en inwoning een bescheiden salaris. Hun arbeidsomstandigheden zijn sterk afhankelijk van hun mevrouw die bepaalt welke werkzaamheden ze moeten verrichten en hoeveel uren ze moeten werken. Voor Zandbergen geldt het dienstbodebestaan als een verstandige keuze. De meisjes leren hoe het er aan toe gaat in de (iets) betere kringen en het is de ideale voorbereiding op een later bestaan als gehuwde huisvrouw. Dat de vrouwelijke pupillen van Zandbergen potentiële dienstbodes zijn, blijft niet onopgemerkt. In het archief zijn meerdere brieven te vinden van dames die de Maatschappij als een soort uitzendbureau beschouwen en de directeur verzoeken of hij maar 'een meisje wil sturen'. Sommige dames hebben er ook geen enkele moeite mee hun meid na een paar weken of maanden terug te sturen als ze niet bevalt.

Christiaan Willemsen,
broer van de vier
zussen.

Pagina's uit het 'Gedenkalbum' dat dominee J. Attema ontvangt ter gelegenheid van zijn 25-jarig jubileum als voorzitter van de Maatschappij. In het album zijn foto's van alle pupillen vanaf ca. 1892 opgenomen.

EEN BIJZONDERE PUPIL

Achter v.l.n.r. Ortt, zijn tweede vrouw, Daan Mulock Houwer, voor Kea Post en Agnes Maria ('Kiek') Ortt, dochter uit diens eerste huwelijk

Op 20 april 1917 wordt de 14-jarige staatswees Daan Mulock Houwer ingeschreven als nieuwe pupil van Zandbergen. J. Snellen wordt zijn voogd, Ortt toeziend voogd. Daan is een zelfstandige, intelligente en niet altijd even gemakkelijke jongen. In acht jaar tijd verslijt hij vijf pleeggezinnen, twee keer neemt hij de benen.

Met Ortt krijgt hij een speciale relatie. Mogelijk is de directeur de vaderfiguur die hij sinds zijn 5e gemist heeft en is Daan voor Ortt de zoon die hij zelf niet heeft. Hoe het ook zij, Ortt spant zich bijzonder in om voor Daan een opleiding of betrekking te vinden. Als Daan laat weten zijn geluk in het buitenland te willen

beproeven, onderzoekt Ortt de emigratiemogelijkheden bij ministeries en handelsmaatschappijen. De resultaten daarvan noteert hij in zijn kantooragenda. Als al die inspanningen niets opleveren, gaat Daan naar het 'Suikerschooltje', de Middelbare Koloniale Landbouwschool in Deventer.

In 1925, hij is dan 22, vertrekt hij naar Noord-Sumatra om daar te gaan werken als assistent-planter. Hij is inmiddels verloofd met Kea Post, die hij heeft leren kennen op Zandbergen. Ze is de dochter van de laatste 'vader' en 'moeder' van het Eerste Tehuis. Kea blijft achter in Nederland en in 1926 trouwen ze 'met de handschoen'; Ortt treedt op als gevolmachtigde voor Daan. Dan voegt Kea zich bij haar kersverse echtgenoot in Nederlands-Indië. Als de functie van leiders van het Eerste Tehuis vrijkomt, nodigt Ortt hen uit terug te keren naar Zandbergen. In 1927 beginnen Daan en Kea als 'tante' en 'oom' van het Eerste Tehuis.

In het Tehuis experimenteert Daan met vormen van zelfbestuur. Al twee jaar later vertrekt hij weer om adjunct-directeur en later directeur te worden van het Observatiehuis voor jongens in Amsterdam. Daar blijft hij tot 1933 om opnieuw terug te keren naar Zandbergen waar Ortt hem heeft voorgedragen als zijn opvolger.

Jongens van het Ortthuis eind jaren 50

leeftijdsgroep met specifieke kenmerken. Zo is er een groep voor maximaal zeven meisjes boven de 14 die zich in een groter verband niet kunnen aanpassen en daarop agressief of juist passief reageren. Het Ortthuis, Zandwijk, De Sprong en Huize Annie worden in 1954 door het Ministerie van Justitie erkend als 'tehuizen voor moeilijk opvoedbare kinderen' en De Brug als 'tehuis voor debiele kinderen'. Daarmee gepaard gaat een verhoging van de overheidssubsidie.

Plannen voor verdere differentiatie blijken te kostbaar of praktisch onhaalbaar. Dat geldt voor het door Mulock Houwer uit de V.S. overgenomen idee van een 'group-home', een gezinshuis voor vier tot zes kinderen met een gespecialiseerd echtpaar als pleegouders. Ook de drie paviljoens voor ieder tien zeer moeilijk opvoedbare kinderen komen voorlopig niet verder dan de tekentafel. Wel wordt er in 1957 in Zandwijk een jeugdpsychiatrisch centrum geopend waarvoor de eindverantwoordelijkheid ligt bij een aparte stichting die nauw verbonden is met de Universiteit van Utrecht (zie volgend hoofdstuk).

Pupillen van de Korhoen
doen oefeningen in
de buitenlucht, ca. 1947.

A collection of various objects arranged on a wooden surface. On the left, a black box contains several white paper cutouts of stylized human figures. In the center, a black box holds a set of red and white geometric blocks, some of which are scattered outside the box. To the right, another black box contains several envelopes, one of which is open, revealing a drawing of two people. Below these boxes, there are several small cards and papers. One card shows a drawing of two people sitting at a table. Another card shows a profile of a person's head. A third card shows a drawing of a pig. A small notebook with two green rings is open, showing a red and white geometric pattern on one page.

Ook de visie op de kinderen zelf verandert. Gevoed door nieuwe inzichten uit de ontwikkelingspsychologie en de kinderpsychiatrie verlegt Zandbergen 'het accent naar het herkennen van de oorzaken en naar een behandeling, die het kind tot zelf-activering brengt en aanvaarding van het leven'. In 1957 wordt voor het eerst het woord 'cliënt' gebruikt en geformuleerd welke rol die zelf kan spelen in de behandeling: '[De cliënt] wordt niet meer meewarig beschermend van bovenaf behandeld of zalvend opgeheven, maar gestimuleerd, geactiveerd, met respect voor zijn persoonlijkheid, zijn zelf-

Materiaal voor psycho-
logisch onderzoek

1950
1963

Valse start,
toch goed
terecht-
gekomen

FRANS & BEN VAN DER VEN

Ze stonden vrijwel hun hele jeugd onder voogdij van de kinderbescherming. Hun verleden was er een van tehuizen en pleeggezinnen, maar er was geen enkel papier dat verklaarde waarom het zo gelopen was. In 2013, ruim een halve eeuw later, kregen ze plots hun dossiers onder ogen. Dat was 'behoorlijk confronterend'.

Het was het idee van Miep. Ze had al de hele stamboom van haar eigen familie gereconstrueerd. Nu wilde ze wel eens wat meer weten over die van haar man. Natuurlijk wist ze dat hij opgegroeid was in pleeggezinnen en daarvoor in een tehuis van Zandbergen had gezeten. Maar waarom hij en zijn jongere broer Ben in 1944 gescheiden waren van hun ouders en vanuit Dordrecht uiteindelijk in Amersfoort terecht waren gekomen, daar wist ze het fijne niet van. Papieren uit die jaren hadden ze niet. De jongens herinnerden zich nauwelijks iets van die tijd, ze waren immers pas 1,5 en 3 toen ze uit huis werden gehaald. Ook van

de jaren direct daarna, toen de een bij het Leger des Heils in Utrecht zat en de ander in Den Haag, konden ze zich nauwelijks iets herinneren. 'Soldaten met geweren op de Utrechtse Maliebaan', was een beeld dat Frans bijgebleven was. Ja, en dat hem verteld werd – dat moet dan begin 1950 zijn geweest –, dat hij naar Amersfoort zou gaan en herenigd zou worden met zijn broertje. 'Ik heb geen broertje', was zijn reactie geweest. Zes jaar lang had hij nooit iets over diens bestaan gehoord.

Hetzelfde gold voor Ben. 'Over vroeger werd gewoon niet gepraat.' Ben was daarom wel blij met het initiatief van zijn schoonzus om contact te zoeken met Zandbergen. Goed, andere oudere mensen hadden soms ook weinig stoffelijke herinneringen aan hun jeugd, maar hij en Frans hadden vrijwel niets, nog geen schoolrapport. Er waren zoveel onbeantwoorde vragen.

Groot was de verrassing dat Zandbergen van hen allebei nog een dik dossier bezat, een grote, bruine papieren zak vol rapporten, verslagen, briefjes en een paar pasfoto's. Ze waren vorig jaar met zijn vieren naar Amersfoort gegaan, hij en zijn vrouw Kea, Miep en Frans. Geweldige ontvangst hadden ze gehad, ze kregen alle tijd om hun verhaal te doen en de dossiers in te

Mutaties:

Datum:	Tebuis	Gezin
1- 2-50	II	
14-2-50	III	
29-9-50	De Brug	
2- 4-52		naar fam. H. [illegible], Almelo.
17- 7-52	De Brug	
5- 5-53		naar fam. J. [illegible], Zwolle.
24-12-53		met pleegouders verhuisd naar: [illegible], Zwolle
17-3-56		met pleegouders verhuisd naar: [illegible], Zwolle
1-4-57		naar fam. L. Witvoe-Beitman, Abel Tasmanstraat 87, Zwolle.

Rentekaart:

School:	Beroep:	Datum in dienst treden
L.S. Leusderweg	2e klasse	6- 2-50
B.L.O.school	4e klasse	Sept. 50
B.L.O.School	5e klasse	Sept. 51
B.L.O.school		Sept. 52
B.L.O.school	Vechtstraat Zwolle	Mei 53
" "	" "	Sept. 53
" "	Willem Batentzstr.	Sept. 54
Ambachtschool	1e klasse	Sept. 55
	2e klasse	sept. 56
		juli 57
Avondschool Stichting "Hont" te Deventer.	klasse 1	sept. 58

NSK 1390.

1-2-50

Oct. 1954

Jan. 1957

getuisschrift
voor praktijk-
onderwijs meubel-
maker.

Fa. P. Glasie, Sta-
tionsw. 5, Wapenveld.

Mutaties op de
registratiekaart van
Frans van der Ven

Materiaal van de Szondi-test, een persoonlijkheidstest gebruikt bij Zandbergen

Nadat ze uit huis waren gehaald, hadden ze hun ouders nog maar af en toe gezien. Hun moeder en grootmoeder kwamen wel eens langs. 'Kom, omhels je moeder eens', kregen ze dan te horen. Ben: 'Dat deed je dan, je sloeg je armen om haar

heen, maar ik voelde er niets bij, helemaal niets.' Voor Frans ging het nog een stap verder. 'We waren geen kinderen meer van die ouders, je stond feitelijk alleen op de wereld.' Ben: 'Ik was ooit bij een zenuwarts en toen hadden we het er over.

Toen zei ik: "Ik kan het wel vergeven, maar nooit vergeten en het is nooit meer goed te maken." ' ' Dat was nog steeds zo. Later hoorden ze dat ze ook nog een zus zouden hebben, na hen geboren. Hun ouders waren toen al gescheiden, maar nog niet

Er staat Treekerbergje nog een andere en grotere verandering te wachten. Net als het Orthuis is het helemaal uitgewoond en sterk vervallen. Beide panden worden gesloopt als duidelijk is dat lang gekoesterde nieuwbouwplannen eindelijk gerealiseerd kunnen worden. Aan de Scheltemalaan verrijzen twee paviljoens voor leefgroepen van ieder dertien kinderen. Die zijn bestemd voor meisjes afkomstig van Treekerbergje. De panden worden in oktober 1976 in gebruik genomen.

De afbraak van de eerste twee tehuizen symboliseert het afscheid van het oude Zandbergen. De tijd van een overzichtelijk geheel van enkele tehuizen met een harmonieus leefklimaat is voorgoed voorbij. De reputatie van de kinderbescherming is beschadigd en daar hebben de Zandbergenaffaires – het zijn zeker niet de enige in die jaren – aan bijgedragen. De

organisatie is ‘verplat’, jongeren en groepsleiders zijn mondiger geworden en er moet gezocht worden naar een nieuw opvoedings- en behandelingsregime dat daarbij past.

Toch zijn de contouren van een nieuw Zandbergen al vaag te onderscheiden. Er worden toekomstvisies geschreven waarin dagbehandeling, therapeutische pleegzorg en begeleide kamerbewoning een plaats krijgen naast de bestaande tehuizen en gezinsverpleging. Een deel van die plannen wordt snel gerealiseerd. In 1974 gaat het half-op-weg-huis van start, een trainingscentrum voor kamerbewoning, het eerste van vele varianten van zelfstandigheidstraining die in de volgende decennia zullen volgen. Een jaar later volgt het eerste gezinshuis, de vorm van bijzondere pleegzorg die het Scheltema 50 jaar eerder niet lukte van de grond te krijgen.

Bewoonsters in de woonkamer van hun nieuwe paviljoen poseren voor de fotograaf van *De Stad Amersfoort*, 19 november 1976.

Het tumult in de kinderbescherming in de jaren zeventig luidt het einde in van de grote autonomie die de instellingen tot dan toe gekend hebben. Het beleid van Zandbergen en andere jeugdzorgorganisaties wordt voortaan steeds sterker gestuurd en bepaald door de overheid. Het ministerie wil meer greep op de besteding van zijn subsidiegeld en wil een overzichtelijk geheel van voorzieningen en hulpverlening die tot successen en niet tot schandalen leidt.

Vele commissies en werkgroepen, bij voorkeur interdepartementaal en intersectoraal van opzet, produceren in de decennia daarna allerlei rapporten, adviezen en blauwdrukken. Sommige verdwijnen in een bureaula, andere hebben tot gevolg dat de jeugdzorg iedere tien tot vijftien jaar volledig gereorganiseerd wordt. Instellingen als Zandbergen moeten

Jongen van de Scheltemalaan in de werkplaats onder het toezicht van zijn begeleider, 1988

steeds proberen bij het nieuwe beleid aan te sluiten óf nog beter: daarop vooruit te lopen. Daar wordt eind jaren 70 al een begin mee gemaakt.

Individuele begeleiding

Staf en bestuur van Zandbergen zien dan in dat het roer om moet. De ondergang van het Ortthuis en vervolgens het Treekerbergje (zie kader) heeft duidelijk gemaakt dat ‘de leefgroep voor deze categorie jeugdigen [= adolescenten met veel problemen] geen positieve waarde meer heeft, integendeel veelal ernstige negatieve effecten met zich meebrengt’.

Op verzoek van Zandbergen brengt een werkgroep van de Regionale Beraadsgroep Jeugdwelzijnswerk Noord West advies uit over de hulpverlening aan adolescenten in de regio en de rol van Zandbergen daarin. In de ‘projectgroep Zandbergen’ zitten naast leden van de Maatschappij zelf, vertegenwoordigers van de Belangenvereniging Minderjarigen en een andere jongerenorganisatie, iemand van de vakbond, een ambtenaar van de directie kinderbescherming van het Ministerie van Justitie en leden van het Werkverband Integratie Jeugdwelzijnswerk Nederland (WIJN), de opvolger van de Nationale Federatie. De samenstelling van de werkgroep past bij het streven in die jaren om de kinderbescherming te integreren in een breed jeugdwelzijnsbeleid. De ‘schotten’ tussen kinderbescherming, vrijwillige jeugdhulpverlening en jeugd-ggz, ambulant en resi-

Pedagogisch moment
tijdens kamp in de
Ardennen, 2005

slechte naam. Als de *Wet op de Jeugdzorg*, die de nieuwe taakverdeling vastlegt, in 2005 eindelijk wordt ingevoerd, is hij eigenlijk al rijp voor afschaffing. Er volgen onderzoeken, adviesrapporten en toekomstverkenningen en het eerste Kabinet-Rutte besluit in 2011 de jeugdzorg grotendeels over te hevelen naar het gemeentelijke niveau.

Van kind naar ouders

Van de verlamme werking die de maatschappelijke en politieke kritiek heeft op sommige jeugdzorgorganisaties, lijkt Zandbergen niet veel last te hebben. Er worden nieuwe wegen ingeslagen of bestaande wegen verbreed die naar de toekomst moeten leiden. Ook in de regio 't Gooi komt een ambulante hulpverleningsteam dat kiest voor *outreaching* werken, dat wil zeggen niet wachten tot de cliënt naar jou toekomt, maar zelf erop afgaan. Als de cliënt bereikt wordt, is vervolgens diens vraag leidend voor de geboden hulp. En de cliënt bepaalt of het doel bereikt is.

‘Al jaren is gezinsgericht werken een absolute must binnen Zandbergen’, luidt een uitspraak uit 2002 en die trend wordt in de jaren daarna alleen maar sterker. Wie tien jaar later de folders in de wachtkamer van een Zandbergenvestiging bestudeert, ziet het: hulp aan kinderen begint in de meeste gevallen bij hulp aan de ouders. Naast de intensief ambulante hulpverlening die belooft zoveel mogelijk op maat gesneden te zijn, zijn er allerlei specifieke programma's zoals positief opvoeden, gedeeld ouderschap na echtscheiding en bij vechtscheiding, hulp aan alle betrokkenen bij seksueel misbruik en huiselijk geweld (het programma CLAS-H), en intensieve gezinsdagbehandeling. Samen met Kwintes, organisatie voor ggz en maatschappelijke opvang, voert Zandbergen het succesvolle project *jong & ouder* uit ter ondersteuning van jonge ouders (tiernmoeders).

Naast ambulant werken zit de pleegzorg weer in de lift. Wat ooit de basis van Zandbergen was, is jarenlang bijna onzichtbaar geweest, zeker in de jaren dat tehuisopvoeding dominant

Vicky

In 2007 krijgt fotograaf Otto Heijst opdracht een serie portretten van cliënten te maken, die in 2008 op groot formaat worden opgehangen in het hoofdkantoor in Amersfoort. In 2014 zijn ze verhuisd naar het nieuwe hoofdkantoor van Youké in Zeist.

Prya

Sanne

Suzanne